

Typologie češtiny.

Svůj výklad začneme opět podstatným jménem. Morfologie, tvarosloví českého podstatného jména vypadá takto: **Podstatné jméno** má v češtině koncovku, v jednom slově jednu, nikdy více ani méně. Výjimkou jsou nečetná neskloňná jména, skoro vesměs přejatá slova cizí, jako *Bordeaux*, *soirée* a typ *Pavlu*. Koncovka má dvojí funkci, pádovou a číselnou. Každá koncovka podstatného jména má obě tyto funkce. Na základě této skutečnosti můžeme češtinu okamžitě zařadit mezi jazyky flexivní. Srv. na př. skloňování vzoru *žena*:

žena, ženy, ženě, ženu, ženo, ženě, ženou
ženy, žen, ženám, ženy, ženy, ženách, ženami

Koncovka prvního tvaru *-a* má zároveň význam 1. pádu a jednotného čísla. Koncovka druhého tvaru *-y* má zároveň význam druhého pádu a jednotného čísla atd.

Zdánlivou výjimkou z pravidla, že podstatné jméno musí mít koncovku, je tvar *žen*, který vypadá, jako by byl bez koncovky. Ale on koncovku má: právě nedostatek koncové samohlásky vyjadřuje, že jde o 2. pád množn. čísla. Říkáme, že v 2. pádě množn. čísla je nulová koncovka. (Nulová koncovka je ovšem paradox — asi jako když slyšíme ticho, zhasneme-li plynový kahan.) Stejnou nulovou koncovku má také 1. pád (částečně i 4. pád) *had, hrad, oráč, meč, dlaň*.

1. pád bez koncovky je tedy pádem s nulovou koncovkou, nikoli nulovým pádem, jaký jsme viděli v turečtině. To dosvědčuje ta skutečnost, že ve spojení s předložkami se užívá některého jiného pádu, srv. čes. *u domu, před domem, před dům*, proti angl. *in the house, before the house*, v aglutinační maďarštině *a ház elött, a ház elé*. Je to význačný rys flexivní.

Jsou ovšem v češtině i náznaky jiného systému. Uvažme poměr 1. a 4. pádu v češtině. V jazyce isolačním, na př. ve franštině, se 1. a 4. pád sobě tvarem rovnají, jen slovosled mezi nimi rozhoduje. Franština a angličtina tento způsob plně zachovávají (fr. *le père*, angl. *the father* je stejně 1. pád jako 4. pád). Němčina není tak isolační. Zde je v mužském rodě jednotného čísla 4. pád odlišný od 1. pádu (*der Baum - den Baum*, ale *die Bäume - die Bäume, die Nacht - die Nacht, das Dorf - das Dorf*). V aglutinačních jazycích bývá 4. pád roven 1. pádu, ale ne vždy. V turečtině má 4. pád bez koncovky význam neurčitého členu (*ev, ein Haus*), 4. pád s koncovkou význam členu určitého (*evi, das Haus*).

V češtině je hojnost tvarů společných pro 1. a 4. pád: všechna jména středního rodu v jednotném i množném čísle, všechna ženská v množném čísle, ženská vzoru *kost, dlaň a tykev* i v jednotném čísle, všechna neživotná mužská v jednotném i množném čísle, z životných mužských jen vzor *soudce*:

1. pád *město města ženy kost kosti hrady soudce*
4. pád *město města ženy kost kosti hrady soudce*

Odlišný 1. pád a 4. pád mají ženská jména ostatních vzorů v jednotném čísle a životná mužská v čísle jednotném (kromě *soudce*) i množném:

1. pád *žena duše had hadi*
4. pád *ženu duši hada hady*

Podíváme-li se do historie, vidíme, že tento zjev — společný 1. a 4. pád — spíše vzrůstá. Některá jména vzoru *duše* dostá-

vají 1. a 4. pád podle vzoru *kost (zem - zem)*. Neživotná mužská přejímají v množném čísle tvary 4. pádu pro 1. pád (*hrady - hrady*). Naopak životná přejímají v množném čísle tvar 1. pádu pro 4., ovšem jen v dialektu a v nižších vrstvách hovorového jazyka (*kluci - kluci*).

Srovnáme nyní oba principy, o nichž jsme mluvili: S jedné strany rozdílný 1. a 4. pád jako exponent typu flexivního. S druhé strany společný 1. a 4. pád (často vyjádřený nulovou koncovkou, což je velmi důležité) jako exponent typu isolačního a také aglutinačního. Má to velkou důležitost další, pro slovosled. Rozdílný 1. a 4. pád umožňuje volný slovosled. Ve flexivním typu se pozná podmět a předmět podle koncovky — slovosled je plně volný a možno ho užít k nejrůznějším účelům stylistickým ap. Právě český slovosled je příkladem takového mnohonásobně užitého slovosledu. V češtině se ovšem 1. a 4. pád rozeznává po flexivním způsobu též shodou podmětu s přísudkem v rodě a čísle: *Dítě spatřila laň, Dítě spatřilo laň*. Příklad z filosofického textu: ... *všech věd, jež předpokládají objektivní skutečnost*. Tím je princip společného 1. a 4. pádu a také vázaného slovosledu oslaben.

Která slova mají v češtině 1. a 4. pád společný a která rozdílný? U mužských je to známé: životná mají tvar rozdílný, neživotná společný. Důvod je nasnadě: neživotná nebývají tak často podmětem u přechodných sloves jako životná. Ale uvažme toto rozdělení ještě dále: u středních je společný tvar vždycky — ale střední mají přece naprostou převahu neživotných. U ženských mají společný tvar vzory *dlaň* a *kost*, k nimž také patří převážně neživotná. Jedině drobný vzor *paní* má pouze životná substantiva. Celkem platí pravidlo, že neživotná mají 1. a 4. pád společný, životná rozdílný.

Jiný náznak, že by u pádů mohl být i jiný systém, tvoří právě posledně jmenovaný vzor *paní* společně s dalším, kvan-

titativně mnohem významnějším vzorem *znamení*. U těchto vzorů splývá celá řada pádů v jednom bezkoncovkovém tvaru *paní, znamení*. Vzor *Jiří* má jednotný tvar *Jiří*, v jednotném čísle někdy po předložkách a po přívlastku: *do Jiří, do svatého Jiří*. Vzor *paní* má tyto tvary stejné: 1.—7. j. č., 1., 2., 4., 5. mn. č. Vzor *znamení* a *Jiří* tytéž kromě 7. p. j. č. Tento náznak isolačního typu je však paralysován různými okolnostmi: Vzor *paní* má zcela nepatrný počet slov (*paní, Ančí, Maří*). Vzor *Jiří* má obvyčejně tvary vzorů jmen přídavných *pěší (Jiřího, Jiřímu, Jiřím jako pěšího, pěšimu, pěším)*.

Jiný, velmi slabý náznak typu aglutinačního je v 2.—3. pádu mn. č. V některých aglutinačních jazycích (korejštině, tocharštině) pozorujeme zjev, že přípony pádů se připínají jedna na druhou. V češtině je v 2. a 3. pádu mn. č. určitý náznak tohoto principu: Jména, která mají 2. pád mn. č. s příponou *-ů*, mívají 3. pád *-ům*. Která mají v 2. pádě *-í*, mívají 3. pád *-ím*:

2. pád	<i>chlap-ů</i>	<i>pol-í</i>	<i>duš-í</i>
3. pád	<i>chlap-ům</i>	<i>pol-ím</i>	<i>duš-ím</i>

U 2. p. *-í* je ovšem možno mluvit o thematu, jak uvidíme níže. Vidíme tedy, že české sklonění podstatných jmen je výslovně flexivní, ale že se v něm uplatňují i zásady nebo aspoň náznaky typů jiných.

Nyní se podíváme na další vlastnosti českého skloňování podstatných jmen. Čeština má rody (3 základní, mužský se dělí na životná a neživotná). To je flexivní rys.

Na latině, jako představitelce typu flexivního, jsme viděli, že je v ní hojná synonymie i homonymie, t. j. že tentýž pád se u různých slov může vyjadřovat různým způsobem a že se různé pády různých slov mohou vyjadřovat týmž způsobem. Tyto rozdíly jsou učleněny v t. zv. deklinacích, kterých je v latině 5. Jak je tomu v češtině?

Na první pohled vidíme, že je tu synonymie a homonymie bohatá. Je tu dokonce bohatší než kdekoli na světě, mnohem

bohatší než v příbuzných jazycích slovanských, na př. ruštině. Pohledme jen na některé pády:

1. p. j. č. *had, žena, město, pole, kuře*
2. p. j. č. *hada, hradu, ženy, duše, Jiřího, paní*
3. p. j. č. *hadu, hadovi, ženě, duši, Jiřímu, paní*

Víme ze školy, že také v češtině — jako v latině — jsou rozdíly ve sklonění utříděny v t. zv. deklinacích. Je však problém, jak máme utřídít tyto deklinace. Pomineme-li historické dělení podle kmenotvorné přípony, které je už zastaralé, setkáváme se s dvojím dělením: (1) dělení na mužská, ženská a střední, tedy podle rodů, (2) dělení na vzory »tvrdé« (*had, hrad, žena, město*), »měkké« (*oráč, meč, duše* a také *kost* a *dlaň, pole, kuře*) a »stažené« (*Jiří, paní, znamení*), k čemuž třeba připočíst ještě různé výjimky a přechodné útvary. Jak vypadá rozdělení české deklinace ve skutečnosti?

Nejprve si musíme něco říci o **thematu** v češtině.

Jako latina, má také čeština **thema**, které se staví mezi kmen a pádovou koncovku. V češtině ovšem není thema tak jasné jako v latině. Abychom je demonstrovali, uvedeme tvary jmen přídavných:

muž. 1. 4.	<i>pěš-í</i>	<i>dobr-ý</i>
2. 4.	<i>pěš-í-ho</i>	<i>dobr-é-ho</i>
3.	<i>pěš-í-mu</i>	<i>dobr-é-mu</i>
6.	<i>pěš-í-m</i>	<i>dobr-é-m</i>
7.	<i>pěš-í-m</i>	<i>dobr-é-m</i>
1.	<i>pěš-í</i>	<i>dobř-í</i>
2.	<i>pěš-í-ch</i>	<i>dobr-ý-ch</i>
3.	<i>pěš-í-m</i>	<i>dobr-ý-m</i> atd.

Na jmenech přídavných jasně vidíme, že v češtině není thema neznámo. U vzoru *pěší* je zřetelné thema *-í-*, u vzoru *dobrý* se thema *-í-* (psáno *-ý-*) střídá s *-é-*.

Podle zkušeností u přídavných jmen můžeme usuzovat, že thema *-í-* je také u t. zv. stažených vzorů, *Jiří, paní, znamení*.

Je to hláska, která je ve všech tvarech těchto vzorů a vkládá se mezi kmen a koncovku pádovou. To znamená, že tam, kde po *-í-* již není žádná koncovka, jde o koncovku nulovou.

Z ostatních vzorů možno snad mluvit o thematu u vzoru *žena* (thema *-á-*, *-a-*) a snad i u vzoru *duše* (*-í-*, *-e-*) a *kost* (*-e-*).

<i>pěš-í-m</i>	<i>duš-í-m</i>	<i>kost-e-m</i>	<i>žen-á-m</i>
<i>pěš-í-ch</i>	<i>duš-í-ch</i>	<i>kost-e-ch</i>	<i>žen-á-ch</i>
<i>pěš-í-mi</i>	<i>duš-e-mi</i>		<i>žen-a-mi</i>

Jisto je, že thema je u těchto vzorů velmi málo jasné. Můžeme říci, že české sklonění podstatných jmen je převážně **athematické**.

Jde ještě o typologické zařazení thematu. Typické aglutinační jazyky, jako na př. turečtina, thema nemají. Naopak zase typické flexivní jazyky, jako čeština, mají thematu málo. Mají je jen jazyky, které jsou na hranicích flexivního a aglutinačního typu, jako předpokládaná indoevropština. Ve vývoji starých indoevropských jazyků — také slovanštiny — se thema ztrácí. Proto má latina — jako jazyk staršího data — poměrně více thematu než čeština.

Nyní se můžeme vrátit k **rozdělení českých deklinací**. Nepočítáme-li výjimky a přechodné útvary, vypadá vztah jednotlivých deklinací mezi sebou takto:

1. Vzory mužské *had* (*hrad*), *oráč* (*meč*), *Jiří* (archaistické *pondělí*) mají tyto tvary stejné:

j. č. 1.	<i>had</i>	<i>oráč</i>	<i>Jiří</i>
4.	<i>(hrad)</i>	<i>(meč)</i>	<i>(pondělí)</i>
5.	<i>hadem</i>	<i>oráčem</i>	
mn. č. 1.	<i>hadí</i>	<i>oráči</i>	
	<i>(chlapové)</i>	<i>oráčové</i>	
2.	<i>hadů</i>	<i>oráčů</i>	
3.	<i>hadům</i>	<i>oráčům</i>	
6.	<i>(hoších)</i>	<i>oráčích</i>	<i>Jiřích</i>
7.	<i>hadý</i>	<i>oráči</i>	

Vidíme, že jsou tu určité shody, které se nedají podceňovat. Vedle toho je mezi mužskými tvary paralelismus i v některých jiných věcech: u životných se 4. pád rovná 2. pádu, u neživotných 1. pádu (2. a 4. p. *hada, oráče, Jiří* nebo *Jiřího*, 1. a 4. p. *hrad, meč*). V množném čísle životných je rozlišen 1. pád a 4. p. (*hadi — hady, oráči — oráče*, jen vzor *Jiří* má stejný tvar *Jiří*).

2. U ženských vzorů je paralelismus mnohem slabší. Vezme-li za základ vzory *žena, duše (kost, dlaň), paní*, je identických tvarů velmi málo. Kromě toho jsou u měkkých dva základní vzory, *kost* a *duše*, které jsou od sebe hodně odlišné. Zprostředkuje mezi nimi vzor *dlaň*.

mn. č. 1. 4.	<i>ženy</i>	(<i>kosti</i>)	
j. č. 2.	<i>ženy</i>	(<i>kosti</i>)	
	<i>žen</i>	(<i>ulic</i>)	<i>paní</i>
		<i>duši</i>	<i>paní</i>
	3.	<i>duším</i>	<i>paním</i>
	6.	<i>duších</i>	<i>paních</i>

Další paralelismus: V jedn. č. bývá odlišen 1. a 4. pád (*žena — ženu, duše — duši*, ale jen *kost, dlaň, paní*). V mn. č. 1. pád a 4. pád rozlišen není (*ženy, duše, kosti, dlaně, paní*). V 7. pádě mn. č. je přípona *-mi* (*ženami, dušemi, kostmi, dlaněmi, paními*). V 7. pádě j. č. není souhlásková koncovka *-em, -m*, (jako je u mužských a středních).

3. U středních vzorů je paralelismus o něco silnější než u ženských:

j. č. 7.	<i>městem</i>	<i>polem</i>	
mn. č. 2.	<i>měst</i>	(<i>vajec</i>)	<i>znamení</i>
		<i>polí</i>	<i>znamení</i>
	3.	<i>polím</i>	<i>znamením</i>
	6.	<i>polích</i>	<i>znameních</i>
	7.	<i>městy</i>	<i>poli</i>

Tvar *znamení* (stejně jako u ženských tvar *paní*) v 2. pádě mn. čísla je podobný jednak tvarům *měst, vajec*, neboť je bez koncovky, jednak tvaru *polí*, neboť se končí na *-í*.

Další podobnosti: 1., 4. a 5. pád všech vzorů a čísel je shodný (*město, města, pole, pole* atd.)

Nyní uvážíme podobnosti jednotlivých tvrdých, jednotlivých měkkých a jednotlivých stažených:

1. Jména tvrdá:

j. č. 2.	<i>hada</i>		<i>města</i>
	3. <i>hadu</i>		<i>městu</i>
	6. <i>hadu</i>		<i>městu</i>
	(<i>hradě</i>)	<i>ženě</i>	<i>městě</i>
	7. <i>hadem</i>		<i>městem</i>
mn. č. 1.	(<i>hrady</i>)	<i>ženy</i>	
	2. (<i>Karpat</i>)	<i>žen</i>	<i>měst</i>
	3. <i>hadům</i>		<i>městům</i>
	4. <i>hady</i>	<i>ženy</i>	
	6. <i>hadech</i>		<i>městech</i>
		<i>ženách</i>	(<i>jablkách</i>)
	7. <i>hady</i>		<i>městy</i>

Vidíme, že podobností je slušná řádka. Musili jsme ovšem někdy užít jen jedné koncovky tam, kde je jich k dispozici více, na př. v 2. p. j. č. *hada — hradu*, v 3. p. *hadu — hadovi* atd.

2. Jména měkká. Pro ženská bereme za základ vzor *dlaň*, kde je shoda největší. Pro mužská vzor *meč* ze stejných důvodů.

j. č. 1.	<i>meč</i>	<i>dlaň</i>	
		(<i>duše</i>)	<i>moře</i>
	2. <i>meče</i>	<i>dlaně</i>	<i>moře</i>
	3. <i>meči</i>	<i>dlani</i>	<i>moři</i>
	4. <i>meč</i>	<i>dlaň</i>	

5. meči	dlani	moře
	(duše)	moři
6. meči	dlani	moři
7. mečem		mořem

mn. č. 1. meče	dlaně	moře
2.	dlaní	moři
3.	dlaním	mořím
4. meče	dlaně	moře
6. mečích	dlaních	mořích
7. meči		moři

Vidíme, že shoda, úplná nebo neúplná, zasahuje všechny pády. Je to tedy shoda mnohem větší než u tvrdých a větší také než u jmen téhož rodu.

3. Jména »stažená«. U vzoru *Jiří* береме za základ srovnání starší tvary bez koncovky.

j. č. 1.—6. Jiří	paní	znamení
7. Jiřím		znamením
mn. č. 1.—2. Jiří	paní	znamení
3. Jiřím	paním	znamením
4. Jiří	paní	znamení
6. Jiřích	paních	znameních
7. Jiřimi	paními	znameními

Shoda je tu téměř úplná. Vzor *Jiří* se odklání, ale jen proto, aby se přiklonil k vzoru *pěší*.

Výsledkem všech těchto podobností a rozdílů je složitý sklad české deklinace, který se může znázornit asi takto:

<i>had, hrad</i>	<i>žena</i>	<i>město</i>
<i>oráč, meč</i>	<i>dlaň</i>	<i>moře</i>
<i>Jiří</i>	<i>paní</i>	<i>znamení</i>

Na tom je nejlépe vidět složitost české deklinace. Kdežto latinská deklinace se dá snadno popsat postupem od první deklinace k páté, zůstává v češtině otevřeným problémem, jak v mluvnicki postupovat a neporušit přitom žádnou ze souvislostí.

Tím ovšem není dána všechna deklinační rozdílnost češtiny. Patří sem ještě:

1. Rozdílnost životných a neživotných: 4. p. *hada, hrad* atd.
2. Rozdílnost vzorů *dlaň, duše* a *kost*.
3. Bohatství různotvarů, 2. p. j. č. *lesu - lesa*, 3. p. *synu - synovi* atd.
4. Přechodné útvary. Některé skupiny slov prostředkují mezi jednotlivými deklinacemi. Buď mezi rody (*sluha, správce, Bidlo*), nebo mezi měkkými a tvrdými (*kámen, loket, Máňa, kuře, břímě*).

Opět vidíme, že v českém skloňování je nejdůležitější flexivní typ. To vidíme ve srovnání s jinými jazyky. V turečtině, jak jsme viděli, je — jako v typickém jazyce aglutinačním — jedna deklinace. Stejně je to v maďarštině a finštině. Jinde je deklinací více. V latině je pět deklinací, v němčině jsou dvě základní, silná a slabá (deklinační smíšená je útvar přechodný). Jazyky s češtinou příbuzné, ostatní jazyky slovanské, mají obraz deklinací mnohem jednodušší než čeština. Hlavní rozdíl tvrdých a měkkých vzorů není v žádném slovanském jazyce ani zdaleka tak významný jako v češtině.

Nyní si všimneme ještě jedné stránky českého skloňování. Jak vypadá český pádový tvar? Jak je složen ze souhlásek a samohlásek?

Podívejme se na řadu *žena, ženy, ženě, ženu, ženo!* Stále se tu uplatňuje pravidlo, že kmen končí souhláskou a koncovka je tvořena samohláskou. Označíme-li souhlásky písmenem *-t-* a samohlásky písmenem *-a-*, vypadá pádový tvar takto: *tat-a*.

Tento princip je typický pro flexivní jazyk a viděli jsme, že je dosti hojně zastoupen v latině (*servi, servo*). Naproti tomu v turečtině jsme viděli, že koncovka má často vlastní slabiku. Ještě jasnější je to v maďarštině, kde jsou takové pády jako *ház-ban, ház-ból, ház-tól, ház-ba, ház-ra, ház-hoz* atd.

V češtině je koncový typ *-a* velmi rozšířený, více než na př. v latině. Vedle něho jsou v menšině další typy:

- at: *syn-ům, syn-ech, syn-em*
- ata: *syn-ové, syn-ovi, žen-amí*
- ta: *kost-mí*

Poslední případ, tak charakteristický pro sklonění aglutinační, je právě jen v 7. pádě vzoru *kost*. Jiná je ovšem situace, počítáme-li thema za zvláštní příponu. Dostaneme pak tyto koncovky.

- t: *Jiř-ím, znamen-ím, Jiř-ích, duš-ím*
- ta: *Jiř-í-mi, znamen-í-m-i, Jiř-í-ho, Jiř-í-mu*

K popisu pádového tvaru patří také popis alternací, střídání hlásek. Viděli jsme, že typ aglutinační má alternace řídké, zato v typu flexivním jsou hojnější, ač v latině příliš časté nejsou. V češtině jsou především tyto **alternace**:

1. alternace, vzniklé »změkčením« hlásek, *k-č-c, c-č, n-ň, t-ť, d-ď, r-ř, h-z-ž, ch-š*, na př. *vlk-vlci, ruka-ruce, otec-otče, strana-straně, cesta-cestě, voda-vodě, kůra-kůře, bůh-bože-bozi, hoch-hoši*;

2. alternace délky a krátkosti samohlásky, často spojená s alternací kvality, *a-á, o-ů, u-ou, ě-í, i-í*: *rána-ranou, dům-domu, sůl-solí, strouha-struh, víra-věrou, síla-silou, sníh-sněhu*;

3. alternace znělosti a neznělosti, *š-ž, s-z, t-d, ě-ď*, atd.: *muž-muže, koza-koz, bod-bodu, loď-lodi* atd.

Když alternace sama vyjadřuje rozdíl tvarů čili když je gramaticky využita, přecházíme již do jiného typu, do typu vnitřně flexivního (introflexivního), který se uplatňuje, jak jsme viděli, v arabštině a jiných jazycích semitských. V češtině je vnitřní flexe jen sporadická, nikdy pak nevyjadřuje pádový tvar samostatně (srv. arab. 1. pád jedn. č. *kitābun* - množ. č. *kutubun*), nýbrž zároveň také nějakou koncovku: ve tvaru *hoši* je 1. p. mn. č. vyjádřen jednak vnitřní flexí (srv. *hochy*, t. j. *hochi*), jednak koncovkou (srv. *hocha, hochu* atd.).

Vnitřní flexe je pak u českého jména podstatného v těchto případech:

1. pád mn. č. — 4. a 7. pád mn. č. tvrdých životných mužských: *vlci-vlky, bozi-bohy, hoši-hochy, hadi-hady, kati-katy, páni-pány, kapři-kapry*
3. a 6. p. j. č. a 1., 4. a 7. p. mn. č. slov jako *kamení-kameny*
2. p. j. č. — 3. a 6. p. j. č. slova *dcera: dcery-dceři*

Málo snadný je výklad 1. pádu vzoru *kuře* a *máti*. Jak se zdá, je tu obměna kmene a tedy také vnitřní flexe: *máti-máteř, kuře-kuřat*. K tomu patří ještě obměna kmene v 3. pádu j. č. a 7. pádu mn. č.: *kuřeti-kuřaty (kuřeti-kuřati)*.

Vidíme, že vnitřní flexe je u českého jména sporadická, málo významná. Kdybychom se však o ní nezmínili, nebyl by obraz české deklinace úplný.

Skončili jsme popis sklonění českého jména podstatného. Tím však nekončí ještě tvarosloví podstatného jména. U jiných jazyků jsme viděli ještě jiné koncovky, kdežto čeština má jen jednu. Proto je v češtině tato koncovka skutečnou **koncovkou**, znamením **konce** slova, po němž nemůže už být koncovka další.

Ve finštině a jiných jazycích aglutinačních se připínají na slovo přípony přivlastňovací. Na př. *isä-lle* je 'otci' (*isä* = otec), *isä-lle-ni* je 'mému otcí'. Tyto koncovky v češtině nejsou.

Jiné jazyky mají člen. Ten se připíná buď jako zvláštní slovo (řečtina stará i nová, němčina, franština, angličtina) nebo jako přípona (skandinávské jazyky, nová bulharština, rumunština). Čeština člen nemá, a proto tento problém řešit nemusí.

Přicházíme k dalšímu problému stavby češtiny, k **tvoření podstatných jmen**. Viděli jsme, že je to problém řešený různými typy různě. Typ isolační se rozhoduje pro zvláštní slovo, s jiným nepřibuzné, nebo pro dvě slova — tak to bylo u franštiny. Typ polysynthetický — příkladem nám byla němčina — má složeniny. Typ introflexivní — arabština — vytváří nová slova pomocí hláskových změn uvnitř slova. Typ aglutinační vytváří nová slova příponami a předponami. V jazyce typu flexivního — v latině — jsme nenalezli originálního tvoření. Latina — stejně jako většina jazyků flexivních — tvoří slova odvozováním, a je tedy v tomto bodě aglutinační. Jedině bantuské jazyky jsou v tomto bodě flexivní, ale výklad o tom by nás zaváděl.

Ceština je na téměř stupni jako latina. Je — jako latina — flexivní, ale ve tvoření slov je aglutinační. Má velké množství přípon odvozovacích. Uvedeme si několik příkladů odvozených slov:

čes. domovník	fr. concierge	něm. Hausmeister
nádraží	gare	Bahnhof
železnice	chemin de fer	Eisenbahn
záložna	caisse d'avances	Vorschusskasse
pojišťovna	caisse d'assurance	Versicherungsanstalt
kapsář	pick-pocket	Taschendieb

Od jednoho slova se může různými odvozovacími příponami tvořit velké množství slov. Odvozená slova pak mohou dostávat nové přípony odvozovací. Tak vznikají veliké t. zv. etymologické rodiny. Tak na př. od slova *nový* vychází veliká etymologická rodina: *nový, novina, novinář, novinářský, novi-*

nářství, novinářka, novota, novotář, novotářství, novost... atd. atd. Příslušná francouzská etymologická rodina je, jak se můžeme ve slovníku přesvědčit, mnohem menší: *neuf, nouveau, nouvelle* atd.

Aglutinační princip je tedy v češtině v odvozování slov nejdůležitějším. Není ovšem v češtině výhradní. Výrazně se vedle něho uplatňují i ostatní principy: zvláštní slovo, s jiným nepřibuzné, slovo staré v novém významu, pak spojení dvou slov i složenina:

čes. noviny	fr. journal	něm. Zeitung
auto	auto	Kraftwagen
hlavní město	capitale	Hauptstadt
duha	arc-en-ciel	Regenbogen
listonoš	facteur	Briefträger
potrava pro děla	chair aux canons	Kanonenfutter

Přicházíme k přídavným jménům.

Především nám jde o deklinaci. **Jména přídavná** mají v češtině skloňování t. zv. složené, odchylné od skloňování jmen podstatných (t. zv. jmenného) a od skloňování zájmen (zájmeného): *ten velký dům, ty velké domy* atd. To je nesporný flexivní rys, neboť se tím zvyšuje počet deklinací. V aglutinačním jazyce, jako je turečtina, finština, maďarština, skloňují se jména přídavná a podstatná téměř stejně. Latina se jim v tomto bodě podobá. Proto také staří Římané, respektive starořímské gramatikové, nerozeznávali dobře přídavná jména od podstatných. Čeština je tu tedy mnohem flexivnější než latina. Flexivnost je zvýšena ještě tím, že jsou dva základní vzory, měkký a tvrdý (vzory *chudý a pěší*).

Na druhé straně má sklonění přídavných jmen některé aglutinační rysy. Především je tu thema, které důkladně pozměňuje celý pádový útvar. Už při rozboru podstatných jmen jsme si znázornili, jak vypadají pádové tvary přídavných jmen. Vzor *pěší* má ve všech pádech stejné thema *-í-*. Vzor *chudý*

má thema *-é- a -i-*, první v jednotném čísle, druhé v množném. Ve tvarech *chudý, chudí, chudé* je samohláska zároveň thematem i koncovkou. Uvedeme si napřed typologicky jasnější tvary vzoru *pěší*. V množném čísle rodových rozdílů není. V jednotném splývá neživotný mužský tvar se středním. Životný mužský rod se liší od společného tvaru středního a neživotného mužského jen ve 4. pádě jednotného čísla.

muž.	stř. a neživot.	žen.
<i>pěš-í</i>		
<i>pěš-í-ho</i>		
<i>pěš-í-mu</i>		
<i>pěš-í-ho</i>	(<i>pěš-í</i>)	<i>pěš-í</i>
<i>pěš-í-m</i>		
<i>pěš-í-m</i>		
	mn. č.	
	<i>pěš-í</i>	
	<i>pěš-í-ch</i>	
	<i>pěš-í-m</i>	
	<i>pěš-í-mi</i>	

Vidíme, že pádové koncovky mají mnoho aglutinačních rysů. Pokud vůbec je pádová koncovka, má tvar *-ta* nebo *-t*. Celé pádové tvary vypadají takto: *tat-a, tat-a-ta, tat-a-t*. Případ pro sebe je ženský tvar v jednotném čísle, který nemá koncovek. U vzoru *paní* jsme stejné sklonění popsali jako rys isolační. U přídavného jména, které se obvykle vyskytuje se substantivem (na př. *pěší divise*), je to, jak si ještě povíme, zároveň rys aglutinační.

Přicházíme k vzoru *chudý*, který je typologicky složitější:

muž. (než.)	střed.	žen.
<i>chud-ý</i>	<i>chud-é</i>	<i>chud-á</i>
<i>chud-é-ho</i>	<i>chud-é-ho</i>	<i>chud-é</i>
<i>chud-é-mu</i>	<i>chud-é-mu</i>	<i>chud-é</i>
<i>chud-é-ho (chud-ý)</i>	<i>chud-é</i>	<i>chud-ou</i>

<i>chud-é-m</i>	<i>chud-é-m</i>	<i>chud-é</i>
<i>chud-ý-m</i>	<i>chud-ý-m</i>	<i>chud-ou</i>
mn. č.		
<i>chud-í (chud-é)</i>	<i>chud-á</i>	<i>chud-é</i>
<i>chud-ý-ch</i>		
<i>chud-ý-m</i>		
<i>chud-é</i>	<i>chud-á</i>	<i>chud-é</i>
<i>chud-ý-mi</i>		

V tomto vzoru není thema již tak jasné jako u vzoru *pěší*, jednak že se střídá thema *é* a *í* (psané též *ý*), jednak že jsou některé tvary bez thematu (*chud-á* a *chud-ou*). Ve tvarech *chud-ý, chud-í, chud-é* je samohláska zároveň thematem i koncovkou. Je tedy tento vzor mnohem méně aglutinační a mnohem více flexivní než vzor *pěší*.

Důležitý je poměr tvaru *chudý* a *chudí*. Je vyjádřen rozdílem kmenového konsonantu (*d-d'*), a to je tedy vnitřní flexe. Tato vnitřní flexe je u všech přídavných jmen končících na t. zv. tvrdou souhlásku: *ubohý-ubozí, plachý-plaší, velký-velcí, řecký-řečtí, chudý-chudí, bohatý-bohatí, silný-silní, dobrý-dobří*. Naproti tomu není u přídavných jmen končících na souhlásku obojetnou: *slabý-slabi, milý-milí*, atd.

Flexivním rysem vzoru *chudý* je také to, že lépe rozeznává pády a rody než vzor *pěší*.

Flexivnější je také princip pádového tvaru: *chudá* má tvar *tat-a*, jako tomu bylo u podstatných jmen.

Velmi důležitá je u přídavných jmen t. zv. kongruence shoda jména přídavného s podstatným v rodě, čísle a pádě. Ve flexivním jazyce, na př. v latině nebo ruštině, shoda je, v aglutinačním (turečtině) a isolačním (franštině) shoda není. České jméno přídavné se shoduje s podstatným jménem, je v tom tedy čeština jazykem flexivním (*chudý bratr, chudého bratra, chudá sestra* atd.). Jedině vzor *pěší* má tvary, kde je kongruence silně potlačena, což přibližuje tento vzor typu

aglutinačnímu a isolačnímu. V 1. pádě *pěši* se nerozeznává číslo ani rod, v ženském rodě v jednotném čísle se nerozeznává pád. V obecném jazyce se shoda potlačuje v 1. a 4. pádě množného čísla vzoru *chudý*. Je tu jednotný tvar *chudý* místo tří tvarů jazyka spisovného (viz výše).

Existence shody souvisí ještě s dalším zjevem. Má-li přídatné jméno na sobě označení, ke kterému slovu patří, nemusí stát těsně před svým podstatným jménem. Může stát i za ním, ba může být odtrženo od něho i jinými slovy. Srv. Vrchlického verše (Fresky a gobeliny, Prolog):

... a samy v starou splétaly se stanci ...

... že zrychlenějším srdce bije tlukem ...

Stupňování se v češtině děje aglutinačními předponami a příponami (*-ej-ši, -ši, nej-*). Třebaže se tyto předpony a přípony připínají aglutinačně, jsou zjevem flexivním. V aglutinačních jazycích je více oblíbeno zcela jiné vyjádření stupňování. V turečtině se vyjadřuje, jak jsme viděli, spojením 'krásnější než já' obratem 'krásný ode mne'.

Při stupňování přídatných jmen dochází v jazycích flexivních k suppletivismu. Tak je to také v češtině: *dobrý—lepší, zlý—horší, velký—větší, malý—menší*.

Příslowce (adverbia) jsou v češtině plně odlišena od přídatných jmen příponou, jak to vyžaduje flexivní typ: *dobrý—dobře, lepší—lépe, nejlepší—nejlépe*.

Číslovky mají v různých typech, jak jsme viděli, velmi různý tvar. V jazycích polysynthetických se často spojují se svým substantivem pomocí počítacích slov, numerativ, (tři hlava kůň místo tři koně). V jazycích aglutinačních se číslovky považují prostě za přívlastek. Říkáme tu prostě 'tři kůň' jako 'krásný kůň'. V jazycích flexivních má číslovka koncovky (*tři domy, třemi domy*), pojí se pak s podstatným jménem, které má koncovku množného čísla (*tři domy*) někdy též množného

2. pádu (*pět domů*). To je případ český. Zde je v češtině velmi jasně flexivní typ. Téměř všechny číslovky se skloňují. Nesklonné je jen *půl* (*před půl hodinou*) a někdy *sto* a *tisíc* (*z těch sto korun, z těch tisíc korun*).

Dalším slovním druhem jsou zájmena. Jak jsme si již vložili, zájmena jsou pomocné prvky — jako spojky a předložky — a nemají plný s samostatný význam. Uplatňují se ve všech jazycích, ovšem v různé míře. Nejvíce je jich v isolačním typu, méně ve flexivním, nejméně v aglutinačním. Rozdíly se týkají především zájmen osobních. Jazyky isolační vyjadřují podmět zájmenem tam, kde aglutinační a flexivní se uchylují ke koncovkám (tur. *görüyorum*, čes. *vidím*, fr. *je vois*). Čeština je tu tedy flexivní. Někdy se i předmět vyjadřuje koncovkou (maď. *látlak, vidím tě*) — tím odpadá zase množství zájmen. Čeština má tu zájmena — je tedy zase flexivní jako latina. Tam, kde jinde jsou předložkové pády osobních zájmen, má aglutinační typ koncovky předložek (maď. *értem, pro mne, velem, se mnou, miattam, pro mne atd.*). Čeština má předložku spojenou se zájmenem jako jazyky isolační a flexivní. V osobních zájmenech se tedy plně projevuje flexivní typ češtiny.

Méně významné jsou rozdíly typů týkající se zájmen jiných než osobních. Sem patří především člen, který ovšem v češtině není, jak je tomu v jazycích flexivních. Dále sem patří vztažná zájmena. Aglutinační jazyky mají místo vztažných vět vazby participií (příčestí), ('muž mnou viděný' místo 'muž, kterého jsem viděl'). Flexivní jazyky mají vedlejší věty. Čeština má pravidelně vedlejší větu (*člověk, kterého jsem včera viděl*), ale připouští též vazbu participií (*člověk to pozorující*). Má tedy čeština více vztažných zájmen než na př. turečtina.

U českých zájmen jsou důležitá t. zv. enklitika (příklonky). Jsou to slova bez vlastního přízvuku, která se musí připínat k některému slovu jinému. Na př. slova *ho, mu*, nemají samo-

statný přízvuk. Nemohou stát na prvním místě ve větě, musí se dát za jiné slovo: *Kdo ho viděl? Viděl ho? Včera ho viděl. Můj otec ho viděl.* V češtině, jako v celé řadě příbuzných jazyků, platí pravidlo Wackernaglovo: příklonka se dává za první slovo nebo za první slovní skupinu (*můj otec*) ve větě.

Jaký je typologický dosah enklitik? Nejsou zjevem typu aglutinačního. Kdyby byly skutečně aglutinační, vázaly by se k slovu, ke kterému patří, a nesměly by se od něho odtrhnout. Předměty *ho, mu, mi*, patří přece k slovesu, měly by se tedy vždy připínat k slovesu a tvořit s ním jeden tvar — říkalo by se tomu pak »objektivní konjugace« (t. j. předmětné časování) a byl by to rys naprosto aglutinační. V češtině se však mohou enklitika oddělit od slov, ke kterým patří, celou řadou jiných slov: *Vysvětlí mu to, Ať mu to všechno důkladně vysvětlí.* Na druhé straně nejsou enklitika prostě zjevem typu isolačního. Nejsou slovy úplně samostatnými, neboť nemají samostatný přízvuk a musí se připínat k slovům jiným. Podobají se tedy trochu příponám a trochu samostatným slovům. Mají něco z typu aglutinačního a něco z typu isolačního. Uplatňují se v jazycích, které nemají jako nejvýznačnější typ ani aglutinaci ani izolaci, t. j. v jazycích flexivních. A proto jsou tak hojná v češtině.

V češtině jsou závazně enklitická tato zájmena: *mi, ti, si, mu, mě, tě, se, ho*. Zvláště zajímavé jsou tvary *ho, mu*. Je to 2. a 4. pád a 3. pád zájmena *on*. Jak si máme tyto tvary rozdělit na kmen a koncovku? Koncovka je tu zřejmě *-ho* a *-mu*, srv. *chudého, pěšího, toho, chudému, pěšimu, tomu*. Kmen je dán »nedostatkem kmene«, je to nulový kmen — zcela stejně jako je v 2. pádě mn. č. *žen, měst* nulová koncovka, jak jsme vyložili výše.

U osobních zájmen je typologicky důležitý též poměr jednotného a množného čísla. Jednotné a množné číslo osobních zájmen má totiž dost zvláštní poměr významů, který musíme vyložit. Jako *hrušky* znamená několik individuí pojmu *hruška*,

bratři několik individuí pojmu *bratr*, znamená také *oni* několik individuí pojmu *on* (*on + on + on...*). Ale u *vy* je to už složitější. *Vy* může být prostě množné číslo k *ty*, oslovujeme-li najednou více osob, tedy *ty + ty + ty...* ale může to být i spojení *ty* a *on* (*ty + on, ty + ty + on, ty + on + on*). Ještě složitější je to u první osoby. *My* je zřídka prosté množné číslo k *já* (pouze tehdy, mluvíme-li ve jménu několika osob). Obyčejně je to spojení *já* a *ty, já* a *on*, nebo též *já, ty* a *on* (*já + ty, já + ty + ty, já + on, já + on + on, já + ty + on, já + ty + ty + on* atd. atd.). Vidíme, že kombinací je veliké množství a že je řeč rozlišuje jednoduchým způsobem: Je-li započtena osoba mluvící, jde o první osobu. Není-li, jde o druhou nebo třetí osobu. V tomto druhém případě pak, když je započtena osoba, ke které se mluví, jde o druhou osobu. Není-li započtena, jde o třetí osobu. Poměr jednotného a množného čísla osobních zájmen je tedy hodně jiný než u podstatných jmen. Jejich *s o u v i s l o s t* je mnohem volnější. Tato volnost dostává své vyjádření v tom, že jazyky vyjadřují jednotné a množné číslo jiným slovem. Je to rys flexivní, ale projevuje se i v jazycích jinak aglutinačních. Jen »skalní« aglutinační jazyky, jako turečtina, tvoří slova *my* a *vy* koncovkou k *já* a *ty*:

čes.	tur.	maď.	fin.
<i>já my</i>	<i>ben biz</i>	<i>én mi</i>	<i>minä me</i>
<i>ty vy</i>	<i>sen siz</i>	<i>te ti</i>	<i>sinä te</i>

Z uvedených jazyků, z nichž tři (turečtina, maďarština, finština) jsou aglutinační, jen jeden (turečtina) má stejný kmen v jednotném a množném čísle. Není tedy divu, že jazyk tak vysloveně flexivní, jako je čeština, má v obou číslech různá slova.

Dosud jsme neřekli nic o skloňování zájmen. V češtině — jako třeba v latině a turečtině — se zájmena skloňují. Ale v turečtině se skloňují zájmena skoro stejně jako podstatná jména. Je to v intencích aglutinačního typu. Zato v latině a češtině mají zájmena sklonění jiné. V češtině je sklonění nej-

komplikovanější, neboť je tu trojí skloňování: jmen podstatných, jmen přídavných a skloňování zájmenné:

ten velký dům
toho velkého domu
ta velká žena
to velké pole

To komplikují ještě další skutečnosti: Některá zájmena se skloňují podle skloňování přídavných jmen (*který, týž*). Osobní zájmena mají skloňování zvláštní.

Souhrnně můžeme říci o českých zájmenech toto: Česká zájmena se chovají přesně podle zásad flexivního typu. Mají zvláštní sklonění. Osobní zájmena se uplatňují ve všech pádech kromě 1. pádu, kde silně ustupují osobním koncovkám. Zájmena vztažná jsou plně rozvinuta.

Přicházíme konečně k poslednímu druhu slovnímu, k slovesům.

Půjdeme zase podle tří skupin elementů, které mohou k slovesu přistupovat. Promluvíme tedy

1. O prvcích, kterým můžeme říkat modifikující a kterým se často říká odvozující.

2. O prvcích vyjadřujících čas a způsob.

3. O prvcích vyjadřujících osobu a číslo.

O odvozování sloves od podstatných jmen promluvíme až nakonec. Zato odvozování sloves od sloves zaslouží pozornosti právě na začátku, neboť, jak uvidíme, zasahuje do časování.

Největší část odvozování sloves od sloves zabírají t. zv. vidy (*dělám, udělám, dělám — dělávám* atd.). Vidy jsou nejdůležitějším zjevem českého slovesa. Máme vidy počítat k odvozování nebo k časování? Jinými slovy: je *udělati* jiné slovo než *dělati*? To je velmi důležitá typologická otázka. V jazycích flexivních dovedeme vždy s určitostí říci, co je už slovo nové a co je ještě útvar slova starého. Tak na př. české slovo *domu* je tvar slova *dům*, ale výraz *domáci* je už slovo nové. To je jas-

né. Zato v turečtině to tak jasné není. Tvar *evde*, v domě, je sice jasně tvar slova *ev* ‚dům‘, ale co je tvar *evdeki* ‚domáci‘, tvořený od onoho tvaru *evde*? Přípona *-ki* se připíná ke každému 2. a 6. pádu — proč tedy máme vidět ve tvaru s příponou *-ki* nové slovo? Něco podobného se opakuje u tureckého slovesa, jak jsme to viděli. A což česká slovesa?

U českých sloves najdeme doklady toho, že vidy vždy jsou součástí časování, i toho, že tvoří nová slova.

Doklad toho, že vidy jsou součástí časování, že tedy netvoří nové slovo: budoucí čas se vyjadřuje buď zřetelným »budoucím časem« slovesa (*dělám — budu dělat, nesu — ponesu*), nebo přenesením slovesa do jiného vidu (*vidím — uvidím*). Jde-li na věc podle pravítka, řekneme, že vidy patří do časování.

Doklad toho, že vidy jsou odvozování, že tedy tvoří nové slovo: Všechna slovesa, dokonavá i nedokonavá i jiných vidů, jsou utříděna do konjugací s plným rozsahem tvarů. V téže konjugaci bývají slovesa různých vidů (srv. *tisknouti — trknouti, hoditi — honiti, dělati — nechati* atd.).

Z toho vidíme, že vidy nejsou jasně ani odvozování ani časování, nýbrž že jsou na hranicích mezi obojím. To je silně aglutinační znak české konjugace.

Aglutinační je také způsob, jakým se tvoří vidy: Buď předponou nebo příponou:

viděti—uviděti, stárnouti—zestárnouti, mládnouti—omládnouti, nésti—nositi, nosívati, mrknouti—mrkati, skočiti—skákat, střeliti—stříleti, koupiti—kupovati atd.

V některých případech, když se ztrácí slovesné thema nebo vinou homonymie, vzniká při tomto odvozování vnitřní flexe:

<i>pustím</i>	—	<i>pouštím</i>	<i>puštěn</i>	—	<i>pouštěn</i>
<i>nasadím</i>	—	<i>nasázím</i>	<i>nasazen</i>	—	<i>nasázen</i>
<i>probudím</i>	—	<i>probouzím</i>	<i>probuzen</i>	—	<i>probouzen</i>
<i>smočím</i>	—	<i>smáčím</i>	<i>smočen</i>	—	<i>smáčen</i>
<i>střelím</i>	—	<i>střílím</i>	<i>střelen</i>	—	<i>střílen</i>
<i>vrátím</i>	—	<i>vracím</i>	<i>vrácen</i>	—	<i>vracen</i>

Výjimečně je vidová dvojice vyjádřena suppletivně, t. j. různými kmeny, na př. *bráti—vzíti, klásti—položiti* atd. To jsme viděli u stupňování adjektiv na př. *dobrý—lepší*. Již tam jsme zdůraznili, že to je zjev flexivní. Flexivní rys je to i u slovesa. Jinak je ovšem tvoření vidů aglutinační.

Také ostatní odvozování sloves od sloves je aglutinační. Přitom na jedno slovo se může připínat více přípon — opět rys aglutinační. K nim můžeme připojit i negaci, která se vyjadřuje předponou — opět aglutinačně:

vědět—z-vědět—vy-z-vědět—ne-vy-z-vědět
bít—za-bít—při-po-za-bít—ne-při-po-za-bít
dát—pro-dát, vy-dát, za-dát, u-dát, od-dát, pře-dát, po-dát, při-dát atd.

Než přejdeme k tvoření časů, způsobů a rodů, musíme promluvit několik slov o thematu. Viděli jsme u přídavných jmen, že thema je ona část slova, která provází slovo ve všech tvarech nebo aspoň v několika tvarech a nepatří přitom ani ke koncovce ani ke kořeni: *pěš-í-ho, pěš-í-mu, pěš-í-ch, pěš-í-mi*...

Zdůrazňujeme: thema není odvozovací příponou ani koncovkou. Odvozovací přípona odvozuje jedno slovo od druhého: *nákup—nakupovati*. Koncovka zakončuje slovo a vyjadřuje pád, číslo a rod u jména, čas, způsob, rod, osobu a číslo u slovesa. Thema stojí u všech tvarů slova nebo aspoň u celé řady tvarů a má jen ten význam, že zařazuje slovo do určité skupiny skloňování (do některé »deklinace«) nebo do určité skupiny časování (do určité »konjugace«).

U slovesa je situace složitější než u přídavných jmen. Žádné české sloveso nemá stejné thema ve všech tvarech, a proto tu není thema tak výrazné jako u přídavných jmen. Situace je komplikována především tím, že slovesa mají dvojí kmen, t. zv. prezntní, který je v prezntu (přítomném čase), a t. zv. infinitivní (v infinitivu, neurč. způsobu).

Nejvýraznější je thema -a-, -á- u vzoru *dělati*:

<i>děl-á-m</i>	<i>děl-á-me</i>
<i>děl-á-š</i>	<i>děl-á-te</i>
<i>děl-á</i>	<i>děl-a-ji</i>

Dále: *děl-a-je, děl-a-ti, děl-a-l, děl-á-n, děl-á-ní, děl-a-v*. Pouze v rozkazovacím způsobu se thema ztrácí: *děl-ej, děl-ej-me*.

Všechny tvary thematické má vzor *kupovati*. Zde však vadí jednak skutečnost, že různé tvary mají různá thema (*kupovati—kupuješ*), jednak že prostě nevíme, které hlásky tu tvoří thema. Je to v kmeni infinitivním celé *-ova-* či jen *-a-* (jako u *děl-a-ti, maz-a-ti*), při čemž *-ov-* je odvozovací přípona? Je to u kmene prezntního jen *-u-* či *-uj-* nebo dokonce *-uje-*? Dají se uvést indicie pro ten i onen výklad, ale myslím, že nejlepší výklad je ten, že zde hranice odvozovací přípony a thematu je nejasná.

Mnoho se mluví o dvou kmenech slovesných, prezntním a infinitivním čili minulém. Ale ten rozdíl nemá tak veliký význam jako podobný rozdíl v latině. Protiklad dvou kmenů se projevuje především u vzorů, které v infinitivním kmeni mají *-a-*, v prezntním ho nemají: *maz-a-ti, maž-e-š, kupovati—kupuješ*. Rozdíl mezi prezntním a infinitivním kmenem je patrný také v protikladu prezntního -n- a infinitivního -nu-, -nou- v II. třídě: *mi-ne-š, mi-nu-v, mi-nou-ti*. Dále u vzoru *krýti*, kde prezntní tvary začínají hláskou *-i-*. Jinak se v prezntním i v infinitivním kmeni opakuje totéž thema:

<i>-a-</i>	<i>-á-:</i>	<i>děl-á-š, děl-a-je</i>	<i>děl-á-n, děl-a-ti</i>
<i>-i-</i>	<i>-í-:</i>	<i>pros-í-š</i>	<i>pros-i-ti</i>
<i>-ě-</i>	<i>-e- -í-:</i>	<i>um-í-š, um-ě-je</i>	<i>um-ě-ní</i>
		<i>omdl-í-š</i>	<i>omdl-í-ti, omdl-e-ní</i>

Řekli jsme, že často je nejasné, co je u slovesa thema a co přípona odvozovací. Rovněž tak je často nejasné, co je thema a co je koncovka. Ale o tom až při koncovkách.

S hlediska typologického můžeme zařadit thema k typu flexivnímu, ač víme, že při stupňované flexivnosti se thema opět ztrácí. V některých tvarech se thema skutečně ztrácí (*pros, tisk-l*).

Přicházíme k vyjádření časů, způsobů a rodů, kamž počítáme i infinitivy a participia. Tyto tvary mají vyjádření dvojí. Buď koncovkou, tedy aglutinačně, nebo zvláštním slovem, tedy isolačně.

Především některé časy a způsoby nemají vůbec přípony. Sem patří: přítomný čas *děl-á-m, děl-á-š*, rozkazovací způsob *trp, nes, pros*, přechodník minulý činný *nes*. Tento poslední má bezkoncovkový tvar jen v mužském rodě (srv. *nes*, ale *nesši, nessé*). Zato v přítomném čase a v rozkazovacím způsobu je skutečně tendence k nulovému času a způsobu. Přítomný čas má koncovku *-e-* (ač to není jisté, srv. níže) u vzoru *nésti, minouti, krýti, kupovati*: *nes-e-š, kryj-e-š, kupuj-e-š, min-e-š*. Jinde je bez koncovky: *pros-í-š, um-í-š, děl-á-š*. Nedostatek zvláštní koncovky u přítomného času je velmi častý. Srv. lat. *laud-ā-s, mon-ē-s*, něm. *du mein-st, du denk-st*. Bezkoncovkový rozkazovací způsob pak odpovídá rovněž bezkoncovkovým tvarům jiných jazyků, zvláště aglutinačních: tur. *ver* 'bij', lat. *laud-ā, mon-ē*.

Časy a způsoby se vyjadřují však také příponou. Sem patří především rozkazovací způsob většiny sloves, tvořený příponou *-j-, -ej-, -i- -ě-*:

kry-j, kry-j-me, kry-j-te
kup-u-j, kup-u-j-me, kup-u-j-te
děl-ej, děl-ej-me, děl-ej-te
um-ě-j, um-ě-j-me, um-ě-j-te
tisk-n-i, tisk-n-ě-me, tisk-n-ě-te

Rozkazovací způsob se tedy vyjadřuje dost rozdílně. To je rys flexivní.

Přípona rozkazovacího způsobu by se mohla u některých sloves vykládat jako thema: *-j-* je ve všech tvarech přítomního kmene těchto sloves:

kry-j-e-š, kry-j-e, kry-j
kupu-j-e-š, kupu-j-e, kupu-j

Dále je ve většině tvarů těchto sloves:

um-ě-j-í, um-ě-j-e, um-ě-j

Na druhé straně souvislost s tvarem *děl-ej* dává soudit, že *-j-* je přípona imperativní.

Bylo by jistě linguistickým vrtochem, chtít zde vést nějaké přesné hranice. Nikde nemáme dokázáno, že jednotlivé hlásky dostávají přesně vymezené úkoly. Naopak. Je znakem flexivního typu, že kmen co nejtěsněji splývá s koncovkami. A proto je jen projevem flexivnosti češtiny, že nedovedeme přesně určit, co je kmen, co je thema, co koncovka atd.

Aglutinační je budoucí čas některých sloves: *nesu - po-nesu, vezu - po-vezu, běžím - po-běžím*.

Konečně je aglutinační vyjádření minulého času. Ten má vždy stejnou příponu *-l*: *nes-l, mi-nu-l, trp-ě-l, děl-a-l*.

Příponou se vyjadřují obvykle tvary neurčité, infinitiv (neurčitý způsob), participia (příčestí), přechodníky a podstatné jméno slovesné. Infinitiv má příponu *-ti, -t*: *nes-ti, nes-t*. U slovesa *růstí* patří hláska *-t-* ke kořeni i k příponě. Odchylna je u některých sloves vzoru *nésti*: *péci, moci* atd. Zde se vyjadřuje infinitiv příponou *-i* a změnou kmenové souhlásky. Je tedy infinitiv celkem aglutinační — jedinou výjimkou jsou odchylné tvary několika sloves.

Přechodník přítomný má příponu *-a, -ouc, -ouce* a *-ě (e), -íce, -íce*: *nes-a, kryj-e, tisk-n-a, um-ě-j-e, pros-e, děl-a-j-e*. V některých tvarech je opět nejasné dělení slov. Patří *-j-* k thematicu či je to koncovka? Je ve tvaru *trp-ě* hláska *-ě-* thematem (srv. *trp-ě-ti, trp-ě-l*)? Je ve tvaru *pros-í-c* thema jako

ve tvarech *pros-i-m*, *pros-i-ti*? Opět by bylo nesprávné hledat zde jednoznačnou odpověď.

Přechodník minulý má příponu *-0*, *-ši*, *-še* nebo *-v*, *-vši*, *-vše*: *nes*, *nessi*, *nesse*, *kryv*, *kryvši*, *kryvše*. U toho je rozhraničení částí slova jasnější.

Příčestí se tvoří u obou těchto přechodníků příponou *-í*, která je zároveň thematem pro skloňování: *nesouc-í*, *ness-í*.

Podstatné jméno se tvoří příponou *-í*, která je zároveň jeho thematem skloňovacím: *nes-en-í*, *nes-en-í-m*.

To všechno byly časy, způsoby a neurčité tvary, vyjadřované příponou. Vedle toho je však velké množství tvarů, kde čas nebo způsob se vyjadřuje isolačně, zvláštním slovem (jiné vlastnosti těchto tvarů mohou být flexivní nebo aglutinační): *byl jsem nesl*, *budu nésti*, *nesl bych*, *byl bych nesl*, *jsem nesen*, *byl jsem nesen*, *budu nesen*, *byl bych nesen*, *byl bych býval nesen*, *buď nesen*, *být nesen*, *jsa nesen*, *byv nesen*.

Je vidět, že isolačních tvarů je veliké množství, mnohem více než v latině. Čeština se v tom podobá spíše franštině. Mohli bychom to vykládat prostě jako projev typu isolačního. Ale patří to i k tendencím typu flexivního. Ve flexivním typu je snaha, aby byla jen jedna koncovka — u slovesa koncovka osoby a čísla. Proto čas se často vyjadřuje zvláštním slovem, isolačně. Isolační typ tu tedy doplňuje typ flexivní.

Výjimečně je ve vyjádření způsobů vnitřní flexe. Je u rozkazovacího způsobu a minulého přechodníku několika sloves 1. třídy:

<i>ved</i> - <i>veď</i>	<i>kvet</i> - <i>kvet</i>
<i>pek</i> - <i>pec</i>	<i>pomoh</i> - <i>pomoh</i>

Přicházíme k vyjádření osob a čísel. Osoba a číslo se vyjadřuje vždy společně, jednou koncovkou, tedy flexivně. Na př. v *dělám* koncovka *-m* vyjadřuje 1. os. i jednotné číslo, v *děláš* koncovka *-š* 2. osobu i jednotné číslo, v *děláte* koncovka *-te* 2. osobu i množné číslo. Jediný náznak, že by se mohla osoba

a číslo vyjadřovat zvlášť, je poměr 1. osoby jednotného a množného čísla. České tvary tu vypadají tak trochu jako turecké:

tur. (2. os.)	čes. (1. os.)
j. č. <i>gelijorsum</i>	<i>přicházím</i>
mn. č. <i>gelijorsumuz</i>	<i>přicházíme</i>

Konečná samohláska *e*- vypadá, jako by to byla přípona množ. čísla (srv. *meč*, *meče*, *dlaň*, *dlaně*). Čeština má ovšem v 1. os. mn. č. i koncovku *-m* (*budem*, *kupujem*).

Aglutinačním zjevem je dále to, že 3. os. oznamovacího způsobu a 2. os. rozkazovacího způsobu je bez koncovky: *děl-á*, *pros-í*, *něs-e*, *nes*, *pros*, *trp* atd. V 3. os. oznamovacího způsobu není nedostatek koncovky tak jasný u sloves na *-e*, protože zde má 1. osoba jednotného a 3. množného čísla tvar bez *-e*, a proto se může *-e* ve třetí osobě vykládat ne jako thema nebo presentní koncovka, nýbrž jako koncovka osoby, ač ovšem jsou tu i tvary *-e-š*, *-e-me*, *-e-te*.

2. osoba rozkazovacího způsobu je často bez koncovky: *nes*, *pros*, *veď*, *děl-ěj*. Jen v některých případech (po více souhláskách) má příponu *-i* (která je zároveň příponou rozkazovacího způsobu jako způsobu): *tiskn-i*, *kresl-i*.

V minulém čase se osoba s číslem vyjadřuje zvláštním slovem, isolačně:

<i>nesl jsem</i> , <i>já nesl</i>	<i>nesli jsme</i> , <i>my nesli</i>
<i>nesl jsi</i> , <i>(co)s nesl</i>	<i>nesli jste</i>
<i>nesl</i>	<i>nesli</i>

Poukázali jsme na to, že v češtině se čas a způsob vyjadřují často isolačně (na př. futurum *budu nésti*) a že to souvisí s flexivními sklony jazyka, který má rád jen jednu koncovku (u slovesa koncovku osoby a čísla). Podobně je to u minulého času. Zde je čas aglutinační (má příponu *-l*), a proto osoba je isolační. Číslo a také rod se ovšem vyjadřuje koncovkou (*-a*, *-o*, *-i*, *-y*).

Isolační číslo je u některých sloves vzoru *trpěti, prositi*. Tvary *trpí, prosí* znamenají jen třetí osobu, pokud číslo se chce vyjádřit, musí se vyjádřit zvláštním slovem: *on trpí, oni trpí, bratr trpí, bratři trpí*. V litevštině je tento zjev pravidlem pro všechna slovesa: *dirba, pracuje, pracují*. V bengálštině je pravidlem pro všechny osoby: *dekhi, vidím, vidíme, dekha, vidíš, vidíte, dekhe, vidí on, vidí oni*.

Můžeme shrnout, že základem tvaru osoby a čísla je v češtině typ flexivní. Rysy aglutinační a isolační jsou tu jen jako doplnění.

Řekli jsme si, jak se slovesné tvary tvoří. Nyní si povíme o tom, jak se tvary slovesa střídají, jak různá forma vyjadřuje tutéž funkci a naopak stejná forma různou funkci, t. j. povíme si o synonymii a homonymii. Je tu přirozeně podobné dělení jako u skloňování. Aglutinační jazyky, jako turečtina, časují všechna slovesa celkem stejně. Flexivní, jako latina, mají více konjugací.

Čeština má konjugační rozdíly souvisící s rozdílností temat. Podle nich se české sloveso rozděluje na známých pět nebo šest tříd. Gramatikové postupují buď podle kmene »infinitivního« nebo »přesentního«.

Podle kmene infinitivního: I. -0-: *nésti, krýti*, II. -nou-: *minouti, tisknouti*, III. -e-, -ě-: *trpěti, uměti*, IV. -i-: *prositi*, V. -a-: *dělati, bráti*, VI. *kupovati*.

Podle kmene přesentního: I. -e (t. j. bez thematu): *nese, bere*, II. -ne: *mine, tiskne*, III. -je: *kryje, kupuje*, IV. -í: *trpí, umí, prosí*, V. -á: *dělá*.

Vidíme, že rozdíl není příliš veliký.

Probereme si rozdíly jednotlivých vzorů. Ty jsou dvojího druhu: 1. thema zůstává nebo se ztrácí, 2. přípona tvaru se obměňuje.

Případ první, nedostatek thematu u jedněch sloves proti užití thematu u druhých sloves:

- a) rozkazovací způsob: *trp, pros, vedle kry-j, umě-j*;
- b) minulý čas: *tisk-l, proti mi-nu-l, trp-ě-l, pros-i-l, děl-a-l, kup-ova-l*;
- c) přičestí trpné: *dopad-en, kresl-en* proti *bod-nu-t, trp-ě-n, děl-á-n, kup-ová-n*;
- d) přechodník minulý: *pad-ši* proti *pad-nu-v-ši*.

Druhý případ, přípony se zaměňují:

- a) 1. os. j. č. a 3. os. mn. č. přítomného času: *-u, -i, resp. -ou, -í* proti *-m, -jí* (či *-í?*): *nes-u, min-u, kryj-i, kupuj-i* proti *dělá-m, prosí-m, umí-m; nes-ou, proti dělá-jí* (či *dělaj-í?*), *umě-jí*.

- b) rozkaz. způsob: *nes* (nulová koncovka), *pec* (vnitřní flexe proti přechodníku minulému *pek*), *miň* (nulová koncovka, spojená s alternací), *tiskni* (koncovka *-i* spojená s alternací), *trp* (nulová koncovka), *uměj* (thema *-j* je napolovic příponou rozkaz. způsobu), *dělej* (přípona *-ej*);

- c) přechodník: *nesa, trpě, prose*;

- d) přechodník minulý: *pad* (bez koncovky), *padnuv* (koncovka *-v*);

- e) přičestí trpné: *nesen, kreslen* (koncovka *-en*), *dělán, trpěn* (koncovka *-n*), *minut* (koncovka *-t*). K němu se tvoří podstatné jméno *nesení, kreslení, minutí*.

- f) infinitiv: *nésti, péci*.

Z tohoto přehledu vidíme, že rozdílností v časování je dost. Nejsou však tak dalekosáhlé jako rozdílnosti v skloňování. Přitom je velmi mnoho tvarů, shodných u různých sloves. Jsou to tyto:

- a) celý přítomný čas kromě 1. os. j. č. a 3. os. mn. č.:
nes-e-š, tisk-ne-š, trp-í-š, děl-á-š, kup-uje-š
nes-e, tisk-ne, trp-í, děl-á, kup-uje
nes-e-me, tisk-ne-me, trp-í-me, děl-á-me, kup-uje-me
nes-e-te, tisk-ne-te, trp-í-te, děl-á-te, kup-uje-te

b) tvoření mn. čísla v rozkaz. způsobu:

nes-me, tisk-n-ě-me, nes-te, tisk-n-ě-te

c) tvoření min. času a jeho rodu a čísel:

nes-l, minu-l, tisk-l, děla-l

nes-l-a, minu-l-a, tisk-l-a, děla-l-a

nes-l-i, minu-l-i, tisk-l-i, děla-l-i

d) tvoření rodů a čísel přechodníků a příčestí:

nes-a, nes-ouc, nes-ouc-e — dělaj-e, dělaj-ic, dělaj-ic-e

nes, nes-š-i, nes-š-e, padnuv, padnuv-š-i, padnuv-š-e

nesen, nesen-a, nesen-o — bodnut, bodnut-a, bodnut-o

e) tvoření příčestí z přechodníků:

nes-ouc — nes-ouc-í

kryjíc — kryjíc-í

nes-š-i — nes-š-í

padnuvš-i — padnuvš-í

f) skloňování příčestí a podstatného jména slovesného, srv. *nesoucího, kryjícího, neseného, bodnutého, nesením, bodnutím.*

K tomu přehledu patří ovšem — jako při skloňování — slovesa výjimečná, která mají některé tvary odchylné od svého vzoru (*vím—věděť, jsem—býti, spím—spáti* atd.)

Z tohoto přehledu vidíme, že podobnosti jednotlivých konjugací (časování) jsou mnohem větší než podobnosti jednotlivých deklinací (sklonění). Je tedy v tomto bodě konjugace mnohem aglutinačnější než deklinace.

Všimněte si další stránky časování, slovesného tvaru. U slovesa je tato úvaha složitější než u podstatného jména, protože se může kupit více než jedna koncovka u jednoho tvaru: *bod-nu-t-í-m.*

Především jsou u slovesa ony koncovky *-a* s celkovým tvarem slovesným *tat-a*, které jsme viděli u podstatného jména. Je jich tu však mnohem méně:

<i>nes-u</i>	<i>kryj-i</i>	<i>nes-l</i>
<i>nes-ou</i>	<i>kryj-í</i>	<i>děl-á</i>
<i>nes-a</i>	<i>kryj-e</i>	<i>trp-í</i>

Tyto čistě flexivní tvary jsou tedy v menšině. Daleko častější jsou útvary s nějakou souhláskou:

-t, celý tvar tat-a-t, tat-t

děl-á-m děl-á-š děl-án děl-a-v

trp-í-m trp-í-š trp-ě-n trp-ě-v

nés-t

-ta, slovesný tvar tat-a-ta, tat-ta

nes-e-me děl-á-me trp-í-me

nes-e-te děl-á-te trp-í-te

nes-me trp-me

nes-te trp-te

Zavádělo by nás daleko, kdybychom chtěli vypočítat všechny možnosti. Uvedeme jen příklady na dvě koncovky ve slově:

děl-ěj-me, děl-ěj-te (tat-at-ta)

nes-ouc-e, nes-ouc-í (tat-at-a)

nes-en-a, nes-en-i, nes-en-í (tat-at-a)

Příklad na tři koncovky:

děl-a-jíc-e, děl-a-jíc-í (tat-a-tat-a)

nes-ouc-í-ho (tat-at-a-ta)

nes-en-é-ho, nes-en-í-m (tat-at-a-ta, tat-at-a-t) atd. atd.

Souhrnně můžeme zase říci, že časování je aglutinačnější než skloňování, majíc větší počet koncovek souhláskových nebo dokonce slabičných.

Dále si chceme všimnout alternací (hláskového střídání) v časování. Sem patří trojí alternace:

1. alternace »měkkých« a »tvrdých« hlásek: *peku—pečeš—pěci, mohnu—můžeš—pomoz, tisknouti—tištěn, prositi—prošen, vrátiti—vrácen* atd.;

2. alternace kvantity, často spojená s alternací kvality: *nésti—nesl, vrátiti—vraceti, mohu—můžeš, řezati—říznouti*;

3. alternace znělosti: *vedu—ved, mohu—moh, zdobím—zdob*.

K tomu přistupují ještě alternace zvláštní: *dmouti—duji, tříti—tru*, omezují se ovšem jen na několik sloves.

Souhrnně můžeme zase opakovat: alternací je v českém časování méně než v skloňování — tedy i v tom je časování aglutinačnější.

Když je alternace gramaticky využito, vzniká vnitřní flexe. V češtině, jak jsme uvedli, je vnitřní flexe v některých rozk. způsobech: *ved—ved', pek—pec, střeh—střez* a j. Vnitřní flexe je tedy v časování ještě méně významná než ve skloňování.

O odvozování sloves od sloves jsme již mluvili.

Přicházíme ke slovům odvozeným z podstatných jmen. Slovesa se odvozují od podstatných jmen příponou, která je zároveň thematem některé třídy:

<i>kup</i>	—	<i>kup-ova-ti</i>
<i>hon</i>	—	<i>hon-i-ti</i>
<i>díl-o</i>	—	<i>děl-a-ti</i>

Je to tedy princip aglutinační. Někdy se však thema slovesa ztrácí v rozk. způsobu, a tak vzniká někdy — pokud je u slovesa alternace — vnitřní flexe. Na př.

<i>hon</i>	—	<i>hoň</i>	<i>skok</i>	—	<i>skoč</i>
<i>hod</i>	—	<i>hoď</i>	<i>soud</i>	—	<i>sud'</i>
<i>plat</i>	—	<i>plat'</i>	<i>kouř</i>	—	<i>kuř'</i>

Přicházíme k důležité kapitole typologické, totiž k otázce úlohy slovesa ve větě. Viděli jsme na jiných jazycích, že sloveso je páteří věty. Jazyky se pak liší podle toho, jak důrazně se tato páteř ve stavbě věty uplatňuje.

Jazyky isolační mají tuto stavbu věty: zájmeno nebo jméno + sloveso (*Je dors, Paul dort, Il pleut*).

Jazyky aglutinační mají několik staveb věty: jméno nebo zájmeno + sloveso s koncovkou, sloveso + koncovka, jméno + jméno.

Jazyky flexivní mají stavbu: jméno nebo zájmeno (které může chybět) + sloveso s koncovkou. To je také v češtině. Čeština ve většině případů normálně nepřipouští větu jmennou bez slovesa. Je-li přísudkem jméno, musí mít čeština t. zv. sponu, t. j. sloveso *býti*, které tvoří gramatickou páteř věty, ač se zdá zbytečné, srv. čes. *Petr je nemocen* proti maď. *Péter beteg*, rus. *Pětr bolen*. Zrovna tak má čeština koncovku i u těch sloves, kde tato koncovka nějaký určitý podmět nevyjadřuje: *prší* má tvar třetí osoby jedn. č.

Z toho vidíme, že čeština řeší úlohu slovesa ve větě velmi flexivně.

Je ovšem pravda, že ani čeština nemá předpis o stavbě věty na 100% přísný a závazný.

Sem patří věty neslovesné. Uvedem si příklady: *Pozor! To nelze udělat. František Černý, hostinský. Alou domů! Kam s ním?* atd.

Takové příklady si dovede každý rozmnožit. Ale i z těch několika, které jsme uvedli, je vidět, že česká věta, pokud je neslovesná, je neslovesná zpravidla z nějakého důvodu zvláštního. Neslovesné jsou především vazby některých slov jako *nelze, třeba*, též krátké věty *ano, ne* a j. Dále jsou neslovesné všelijaké nápisy, názvy, nadpisy, návěští, jména na navštívenkách a j. Na př.: *Hostinec, Berní úřad, Praha II, Babička* atd. atd. Potom jsou zase neslovesné věty interjekční, obsahující citoslovce, na př. *Hej! Hopla!* Dále jsou bezslovesné věty, které mají vyjádřit nějakou odlišnost od normálního vyjádření, na př. nedbalý styl, prudké hnutí mysli a p., jako *Kampak s tím! K čemu to? Pomoc! Pozor!*

Vyjmenovali jsme jen nejdůležitější případy neslovesných vět. Ale i z nich je patrné, že v češtině ve většině případů platí pravidlo, že věta má mít sloveso a že odchylka od toho pra-

vidla se cítí jako odchylka, která musí mít nějaký zvláštní důvod. V souvislém textu, ať mluveném či psaném, najdeme neslovesných vět velmi malé procento.

Dalším problémem slovesa je problém, co s druhým slovesem ve větě. Viděli jsme, že jazyky flexivní tu mají vedlejší věty, kdežto jazyky aglutinační dávají přednost vazbám neurčitého způsobu a přičestí. Jednotlivé vazby můžeme vyjádřit obojím způsobem.

<i>Přišel uviděl</i>	<i>Když přišel, uviděl</i>
<i>Běžel ho uvítat</i>	<i>Běžel, aby ho uvítal</i>
<i>Vědět to, nechodil jsem tam</i>	<i>Kdybych to byl věděl, nebyl bych tam chodil</i>
<i>Po vyjítí časopisu</i>	<i>Když časopis vyšel</i>

Čeština je jazyk flexivní. Dává tedy přednost vedlejším větám. Vazba se jmenným tvarem slovesným je často nezvyklá, ba zholá nesprávná a nečeská.

<i>Muž to viděvší</i>	<i>Muž, který to viděl</i>
<i>Muž mnou viděný</i>	<i>Muž, kterého jsem viděl</i>
<i>V případě jeho nedostavení se</i>	<i>Nedostaví-li se</i>

Jen málo vazeb se nedá v češtině »přeložit« do vedlejší věty.

Chtěl to udělat
Mohl to udělat
Musil to udělat

Jsou to slova »modální« (chtíti, moci, musiti), která nemají svůj samostatný význam a jen doplňují význam základního slovesa. Často se vyjadřují koncovkou, srv. maď. *csinálhatta* ‚mohl to udělat‘.

Jinak kterákoli vazba slovesného jména se dá přeměnit na vedlejší větu. Zato jen malá část vedlejších vět se dá přeměnit na jmennou vazbu. I v tomto tedy je čeština flexivní.

Bylo by však nesprávné soudit, že to podporuje názor, často vyslovený, že přechodníky je třeba z češtiny vyloučit. Tento názor, který se nezřídka objevuje, nenalézá v typologii podporu, nýbrž odmítnutí. Je pravda, že převahu má v češtině typ flexivní, který je přechodníkům nepřiznivý. Ale v jazyce je více typů — to jsme viděli v celé stavbě češtiny — a právě ta konkurence je pro další vývoj jazyka nejplodnější. Téměř každý, kdo se měl česky vyjádřit o věcech složitějších, potvrdí, jak mu často pomohl jemný stylistický rozdíl mezi vazbou přechodníkovou a větou vedlejší.

